

De begraafplaats als wandelpark? Niks nieuws onder de zon

Werd ik in het begin van mijn carrière nog vreemd aangekeken als ik vertelde dat ik begraafplaatsarchitecte was, nu – inmiddels 20 jaar later krijg ik volop verhalen te horen waar mensen allemaal geweest zijn. Toppers zijn natuurlijk altijd Père Lachaise en Montmartre in Parijs, maar vaak zijn het de kleine dorpsbegravingplaatsjes waar menigeen op vakantie in Frankrijk toch even overheen wandelt. De gêne om dat toe te geven is geheel verdwenen. Dat begraafplaatsen ook recreatief faciliterend kunnen zijn blijkt wel uit de opening van uitvaartcafés en de vele wandelroutes die in Nederland over de begraafplaatsen zijn uitgestippeld. Blijkbaar wordt de begraafplaats steeds vaker als publieke openbare ruimte gebruikt.

Auteur: Ada Wille- landschapsarchitect

Als we de geschiedenis van de begraafplaats bekijken blijkt dat men vroeger wel meer deed dan joggen op het kerkhof...

De kerkhoven waar de armere burgers werden begraven waren absoluut geen plekken waar alleen treurende nabestaanden kwamen. In de middeleeuwen was het kerkgebouw en het kerkhof het centrum van het sociale leven en fungeerde als ontmoetingsplaats. Philippe Ariès geeft in zijn boek "Het uur van onze dood", aan dat het kerkhof de plaats is waar een gemeenschap haar religieuze, juridische, politieke en economische bijeenkomsten hield. Er waren markten, er werd recht gesproken, er waren kermissen, er werd geflaneerd want het deed voor

de middeleeuwer dienst als plein en wandelpro-menade waar iedereen kon komen wandelen, elkaar ontmoeten, voor spelen en liefdesaffaires. Het kerkhof had ook een asielfunctie waardoor vluchtelingen er een onderkomen bouwden en er dus ook gewoond werd. De kerk fungeerde als een gemeenschapshuis, het kerkhof als dorps- of stadsplein. Aries citeert A. Bernard (specialist Middeleeuwse grafrechten) die het kerkhof als 'de meest bruisende, drukbezochte, onrustige en op handel ingestelde plaats van de hele woonkern van stad of dorp' beschouwde.

De dood was verweven met het leven van alle-dag, ook die van de jeugd, getuige een gedichtje van P.A. de Génestet uit 1881:

De schooljeugd – zij vindt haar genoegens
Op 't kerkhof als overal –
Loopt saam: er wordt begraven,
Dat is een aardig geval!

Zij komen nieuwsgierig, en kijken
En keuveln met elkaër.
Zij klimmen op 't hek van het kerkhof
En duiklen over de baar.

Zij peilen den gapende grafkuil
Met onbezorgden zin,
De een zegt: Het is een diepert!
En de ander: Durf jij er in?

Ook in België is deze trend duidelijk merkbaar, getuige het artikel in Het Nieuwsblad van mei 2012:

LEUVEN/ANTWERPEN/GENT/SINT-NIKLAAS - Joggen op het kerkhof, het lijkt voor sommigen een lugubere gedachte. Maar omdat ze nu eenmaal een oase van rust zijn, maken veel Vlaamse steden 'begraafparken' van hun kerkhoven. 'We kregen al klachten over die joggers, maar ik zie het probleem niet', zegt de Gentse schepen Catharina Segers.

Bomen, bankjes, vijvertjes, wandelpaden: ze zijn geen vreemd gezicht meer op de kerkhoven in Gent. 'We hebben onze begraafplaatsen recent groener gemaakt omdat er veel vraag is naar groen in de stad', zegt schepen Catharina Segers. 'We hebben bijvoorbeeld de wandelpaden vervangen door grasstroken. Die zijn perfect voor wandelaars en joggers.'

Joggen op een kerkhof? 'Het gebeurt nu al', zegt Segers. 'We hebben er enkele klachten over gekregen. Maar ik zie het probleem niet, zolang de joggers respect tonen, stil zijn en zich gepast kleden. Het is natuurlijk niet de bedoeling dat ze sprintoefeningen doen of de graven gebruiken om te stretchen of te springen.'

Ook in Antwerpen willen ze van de kerkhoven trekpleisters maken voor niet-rouwenden. 'Het Schoonselhof promoten we al van bij het begin als een parkbegraafplaats. We hebben het zopas nog vergroend', zegt Hendrik De Bouvre, afdelingshoofd van de Antwerpse begraafplaatsen. 'En het werkt: dagelijks komen er mensen wandelen, fietsen en joggen. Maar niet alle

Vlamingen zijn er al klaar voor. Voor velen vormen die activiteiten een te groot contrast met de sfeer van zo'n plaats.'

Badmintonnen en zwemmen

In Denemarken gebeurt het al lang. Daar worden kerkhoven zelfs gebruikt om te picknicken en te frisbeeën. 'In Vlaanderen heerst vaak nog schroom rond dood en rouw', zegt Wouter Van Bellingen, de bevoegde schepen in Sint-Niklaas. 'Maar door begraafplaatsen toegankelijker te maken, worden ze weer een gewoon deel van het leven. Wij hebben een gedenkbos op de parkbegraafplaats Heimolen. Mensen komen hier makkelijk wandelen of joggen en sommige kinderen gebruiken het domein als binnenweg naar school.'

Sint-Niklaas heeft nog meer plannen. 'Zolang er respect is voor de overledenen, kan een kerkhof ook een plaats zijn voor zachte recreatie. Zo denken we na over een speeltuin en zelfs een horecazaak.'

Ook in Leuven kijken ze niet meer op van sporters op het kerkhof. Het Diestseveld in Kessel-Lo is speciaal zo ingericht dat het ook geschikt is om te spelen of als ontmoetingsplaats. 'Mensen komen hier badmintonnen en bij goed weer kunnen ze zwemmen in de waterpartijen', zegt Jos Servranckx, verantwoordelijke voor het kerkhof. 'Ook picknicken, frisbeeën of voetballen is geen enkel probleem.'

Ada Wille

Begraafplaats Groensteeg in Leiden werd in 1813 op een voormalig bolwerk van de stad aangelegd en bestaat dit jaar 200 jaar. Ter ere van dit jubileum werd o.a. een theateervoorstelling - "Het verdriet van Leiden" op de begraafplaats opgevoerd. Alle voorstellingen waren uitverkocht!

Begraven buiten de stad; aanleg begraafplaatsen

In 1825 werd bij Koninklijk Besluit het begraven in de bebouwde kom verboden en werd elke gemeente met meer dan 1000 inwoners verplicht om een begraafplaats buiten de stad aan te leggen. De nieuwe begraafplaatsen bij de grotere steden werden veelal in de romantische landschappelijke stijl aangelegd, een stijl die in die periode juist op zijn hoogtepunt was in

Kerkhof Cuijk- ook in gebruik als beeldentuin

Nederland. In de 18e eeuw al rekent de Duitse tuinhistoricus Hirschfeld in zijn "Theorie der Gartenkunst" de begraafplaats tot de "melancholische tuinen". Volgens hem kon het gebruik van de juiste beplanting de dood verzachten en het verdriet en de angst afzwakken tot melancholie. Een uitgebreid sortiment van bomen, waaronder natuurlijk treurbomen, heesters en

geurende planten vormen samen met de grafmonumenten een schilderachtig geheel. De bezoeker kan hier wandelen, de monumenten bekijken en mijmeren over de vergankelijkheid. Dit sloot prachtig aan bij het natuurideaal dat in de 19e eeuw een trend werd. De verplichting buiten de stad te gaan begraven noopte vele gemeentebesturen tot actie. Bekende tuinarchitecten werden

ingeschakeld voor het ontwerpen van begraafplaatsen voor grote steden. Tuinarchitecten als Zocher, Roodbaard en Springer ontwerpen in Nederland begraafplaatsen in de romantische Engelse landschapsstijl, dezelfde stijl als waarin villatuinen en stadsparken werden ontworpen. Vooral de ontwerpen van de Haarlemse tuinarchitect Jan David Zocher jr. (1791-1870) geven een goed beeld van die romantische vormgeving van de eerste begraafplaatsen. In zijn werk is de invloed van de romantische stijl het sterkst herkenbaar. Een mooi voorbeeld van zijn hand is begraafplaats Soestbergen in Utrecht (1830). Deze was van begin af aan bedoeld als wandelpark en de opzichter verleende bezoekers en wandelaars toegang voor een entreeprijs van 25 cent. Rond 1870 nam vooral het zondagbezoek zulke vormen aan dat extra toezicht geboden was om alles in goede banen te leiden. Ook in Zutphen ontwierp hij een begraafplaats die onderdeel uitmaakte van een "Arcadische" stadswandeling langs diverse parken. Deze eerste begraafplaatsen behoren nu tot ons monumentale (groene) erfgoed en vormen oases in de stad die inmiddels om deze begraafplaatsen heen gegroeid is.

Deze begraafplaats was vanaf het begin af aan bedoeld als wandelpark en de opzichter verleende bezoekers toegang voor een entree van 25 cent

Vanwege sociaal-maatschappelijke ontwikkelingen in onze uitvaartcultuur is er behoefte en vraag naar 'nieuw' gebruik van deze plekken, die vragen om specifieke inrichting en beheer. Daarnaast bieden vooral de oude begraafplaatsen een schatkamer aan biodiversiteit en cultuurhistorische informatie. De verweving van groen binnen de bebouwing levert kleine beschutte ruimtes op die geschikte leefgebieden kunnen vormen voor bijzondere planten en dieren. Juist dit soort plekken vormen door een combinatie van eigenschappen, binnen het stedelijk gebied een aantrekkelijk leefgebied voor diverse dieren en planten. Het voorkomen van leefgemeenschappen van planten en dieren zijn goede indicatoren voor de natuurwaarde van een plek. In een artikel in Trouw van 23 februari 2006 geeft de Groningse stadsecoloog Klaas van Nierop aan dat (oude) begraafplaatsen ecologische parels zijn

Een oud kerkhofje in het centrum van Stockholm is een prima plek om even te zonnen.

die we als potentiële natuurgebieden binnen de stad heel hard kunnen gebruiken. Vooral (broedende) vogels en schuwe zoogdieren gedijen er goed door de relatieve rust. Uiteraard kan het beheer inspelen op bovengenoemde gunstige eigenschappen: De combinatie van intensief en extensief beheerde plekken gaat prima samen: bepaalde delen extensiever maaien, dood hout laten liggen (takkenrillen), toepassen van een bepaald beplantingssortiment (vruchten/nectar), reglement t.a.v. gebruik begraafplaats (honden aanlijnen etc.). Een kleine verandering in het beheer kan een grote toename van de biodiversiteit tot gevolg hebben. Ook kunnen er specifieke voorzieningen gemaakt worden. Het meest voor de hand liggend zijn natuurlijk vogel, uilen- en vleermuiskasten. Sinds kort is er meer aandacht voor de insecten in de vorm van zgn. “bijen/ insectenhotels”, en bieden begraafplaatsen immers plekken voor het plaatsen van bijenkasten.

In dit nieuwe vakblad Stad + groen verdienen de begraafplaatsen dan ook een vaste plek. Vanwege hun hoofdfunctie – het begraven van

Oude begraafplaatsen zijn ecologische parels die we als potentiële natuurgebieden binnen de stad heel hard kunnen gebruiken

onze doden, zijn zij een belangrijk onderdeel van de stad waarin ook ruimte moet zijn voor herinnering en erkenning van de dood. Omdat wij onze begraafplaatsen als parken hebben ontworpen is daarop ook beheerthematiek van toepassing in al haar variëteiten en actuele thematiek, waarbij steeds meer ingespeeld kan worden op wensen vanuit het publiek.

Kortom: voldoende onderwerpen om u in de komende nummers te informeren en inspireren!

Dit eerste artikel uit een serie over begraafplaatsen is mede mogelijk gemaakt door:

Stuur dit artikel door!

Scan of ga naar:

<http://www.stadengroen.nl/artikel.asp?id=41-4099>